

ale

Historisk tidskrift
för Skåneland

Nr 3 1972

ale

Historisk tidskrift för Skåneland

utges av De skånska landskapens historiska och arkeologiska förening.

Redaktör Antikvarie Carin Bunte, Lund

Redaktionskommitté

Bitr. professor Erik Cinthio, Lund

Landsantikvarie Evald Gustafsson, Lund

Fil. lic. Gert Jeppsson, Lund

Fil. lic. Anna-Christina Meurling, Lund

Intendent Gustaf Åberg, Simrishamn

innehåll

	sid
Göran Burenhult: Hällristningsdokumentation	1
Eva Österberg: Bondesamhälle i fokus	8
Birger Persson: Löderups katolska präster	21
Birgitta Hulthén, Birgitta Hård, Björn Berglund: Rapport från Viken	27
Aktuellt om antikvariskt	
Karin Johnsson: Sörby Skalla	29
Karin Johnsson: Trustorp	30
Dag Widholm: Malmö	31
Per Stenberg: Nycklamossen	33

Hällristningsdokumentation

Av Göran Burenhult

Bronsålderns fantasieggande hällristningar är svårtydda och många gånger också så hårt vittrade att man mer anar än verkligen ser bilderna. Fil. kand. Göran Burenhult beskriver här en metod, som gör "avläsningen" betydligt lättare och säkrare än hittills.

Järrestad nr 4, Järrestad sn. Den gigantiske "dansaren" länst ned på hällen saknar horn, vilket också framgår av Pehr Hasselrots foto i Åke Ohlmarks publikation "Hällristningar", sid. 263.

Ett av de största problemen inom hällristningsforskningen har varit dokumentation och reproduktion av de olika ristningarnas figurkomplex. Svårigheterna har inte enbart varit knutna till den korrekta avbildningen av enskilda figurer utan i lika hög grad till distansförhållandet mellan de olika figurerna eller grupper av figurer, deras position på den aktuella ristningsytan, skilda huggningskvaliteter, överskärningar, o. s. v. Med växlande framgång har en rad olika metoder använts, ett

har de alla gemensamt: ett starkt inslag av subjektivitet.

De tidigaste avbildningarna utgjordes helt enkelt av avritningar, Laurids Baltzers klassiska verk "Glyphes des Rochers du Bohuslän" från 1881—90 och 1891—1908, liksom tidigare avbildningar, har på detta sätt tillkommit som fältmätningar.¹ Samma direkta, manuella förminskning användes senare av bland andra Schnittger och Kjellmark. Med Arthur Nordéns 1925 publicerade stora monografi över Östergötlands

bronsålder² inträder en berättigad miss-tänksamhet mot metodens värde för vetenskaplig dokumentation och Nordén själv betraktade uppmättningsbilderna som en karta över figurernas läge, detaljerna i varje enskild figur borde studeras i avklappning, en metod som använts redan av bl. a. Emil Ekhoﬀ.³ Icke desto mindre utgörs samtliga plan-scher i Nordéns verk av fältmätningar.

Avgjutningar i latex eller andra material kan ge utmärkta resultat på enskilda figurer, som dokumentationsmetod för större ristningskomplex saknar tillvägagångssättet praktisk betydelse.⁴ Man tar här så att säga reproduktionsproblemen med sig hem.

I sitt banbrytande arbete om Skånes hällristningar "Studien zu den Bronzezeitlichen Felszeichnungen von Skåne"⁵ inleder Carl-Axel Althin 1945 genom-brottet för kalkeringsförfarandet i full skala. Därmed var första steget taget mot ett mera objektivt avbildningssätt. Vad man fortfarande saknade var en metod som möjliggjorde upptäckten av svagare huggna eller vittrade figurer samt ett korrekt uppfattande av deras utseende. Släpljusfotograferingen kom att bli något av en slutgiltig universal-lösning för all hällristningsdokumentering. Detta är så mycket märkligare som metoden otvivelaktigt är en av de sämsta och mest subjektiva för reproduktion av hällristningar. Snedljusfotograferingen lämpar sig förträﬀligt för ett studium av ytterligt små detaljer på en figur, men som dokumentationsmetod för hela figurer eller, ännu värre, ristningar, är den utan värde. Ett mera fantasieggande och fascinerande sätt att studera hällristningar i fält existerar dock inte.

Strålkastarbelysningen nattetid har

den egenskapen, att den möjliggör för betraktaren att skapa i stort sett den figur han vill ha, då en exakt övergång mellan huggen och rå bergyta på de flesta ristningar aldrig kan fastställas med snedljus. Höjes ljuskällan (=vinkeln mot berghällen) minskar skuggverkan, sänkes den uppstår motsatt förhållande: en lång slagskugga. Vissa huggningskvaliteter är mera känsliga för detta, ett fåtal är relativt resistent. Härtill kommer den andra dimensionen: 360°:s valmöjlighet av infallsvinkeln mot figuren. I kombination skapar dessa båda dimensioner ett oändligt antal möjligheter att ändra figurens utseende, eller huggningsbredden hos densamma, med belysningsvariation. Ingen figur, utom ett kort, rakt streck, kan således betraktas i ett sammanhang, därtill kommer alla problemen med kameravinkel, skala, positionsförhållande, o. s. v. Som huvudsaklig dokumentationsmetod måste följaktligen släpljuset betecknas som klart olämplig, som komplement till andra metoder är den däremot en nödvändig och värdefull tillgång. Sverre Marstrander insåg redan 1963 faran med ett ensidigt användande av nattljusfotografering⁶ och liknande tankegångar har helt nyligen framförts av Hans Rostholm.⁷

Sedan en följd av år har hällristningarna i Val Camonica i Norditalien preparerats och reproducerats med en helt ny metod för hällristningsdokumentation som utarbetats av professor Emmanuel Anati.⁸ Den nya metoden har omarbetats och modifierats för att passa nordiska förhållanden och för närvarande är Götaland (utom Göteborgs och Bohus län samt Dalsland) föremål för preparering.

Metoden går i korthet ut på att hela

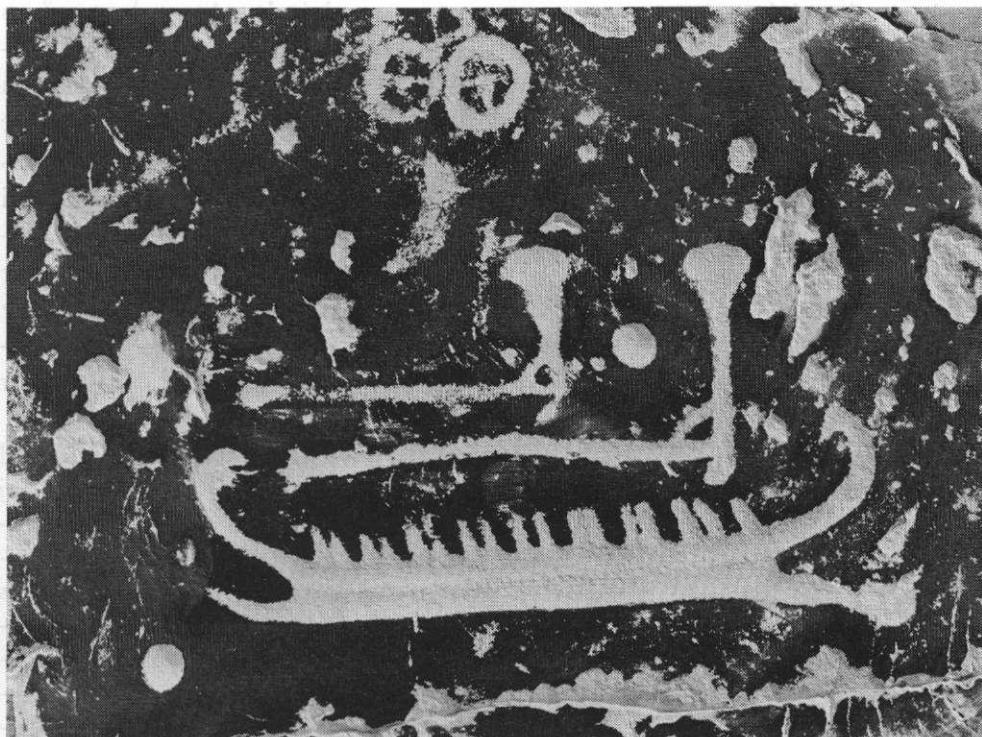

Fig. 1. Simris nr 19, Simris sn. Detalj av den preparerade hällristningen. Lägg märke till det nyfunna yxskaftet överst till vänster på bilden.

ristningen, efter synnerligen noggrann rengöring, täckes med en vit vattenlös-
lig färg. Det är viktigt, att också alla
naturliga sprickor och vittringar blir
vitfärgade. Därefter överdrages ytan
med en lätt fuktad, fast svamp. All färg
som ej befinner sig i huggningar, eller
naturliga sprickor och vittringar, för-
svinner nu. Då färgen helt torkat, fro-
teras ytan med en svartimpregnerad
duk. De partier som tidigare befriats
från färg, färgas nu svarta och de
huggna figurerna, liksom de naturliga
formationerna, framträder i skarp kon-
trast mot de obearbetade ytorna på klip-
pan. Vi får för första gången en objek-

tivt frampreparerad hällristning som
kan fotograferas och kalkeras i dagsljus.
(Fig. 1.) Färgen saknar helt bindemedel
och sköljs bort efter avslutat arbete.

Efter framprepareringen kalkeras rist-
ningen i full skala på plast av 0,15 mm:s
tjocklek, tunnare plast kan ej användas
utan risk för avsevärd dragning. Den
genomskinliga plasten ligger på bredder
upp till 4 meter och i 50-meters längd.
Plasten skärs därefter upp i kvadrat-
metrar och fotograferas kvadratmeter-
vis i atelje. Originalritningen projiceras
i mörkrum direkt från dessa negativ i
skala 1:10 på ett i förväg kvadratmeter-
rutat nät. Detta förfarande har visat sig

mycket exakt och lättarbetat.

Sedan hösten 1971 har samtliga hällristningar i Skåne, Blekinge, Småland och Västergötland preparerats, kalke-rats och renritats, Östergötland och Got-land beräknas avslutade under våren 1973. Skåne blev det första landskapet i raden och nedan skall kortfattat redo-göras för de första preliminära resulta-ten av fältarbetet.

På hällristningen i Frännarp, Gryts sn., påträffade Althin 44 figurer, skålgroparna inräknade. Vid prepareringen hösten 1971 framkom 100 figurer, mer än en fördubbling således. Av dessa ut-gjordes inte mindre än 5 av helt nya, kompletta vagnar (med komplett avses här, att vagnen har 2 hjul, mellanlig-gande vagnskorg samt draganordning). Dessutom påträffades 22 helt okända hjulkors, flera av dem uppenbarligen rester efter bortvittrade vagnar, ytter-ligare 25 skålgropar, en ormfigur samt ett enkelt skepp. (Fig. 2.)⁹

Få hällristningar har varit föremål för ett så intensivt studium som Kiviks-gravens och några nya figurer var här inte heller att förvänta. Betydelsefullt är emellertid, att prepareringen visar en mera homogen stilsamstämmighet mellan de olika figurerna på sten 7. Djur- och människobilderna är i verkligheten be-tydligt smäckrare än tidigare avbild-ningar, och imålningar, visat. "Fisken" är inte någon fisk, utan som synes ett svårt vittrat fyrfota djur. (Fig. 3.)

Liksom Frännarpsristningen har ock-så takblocket till gånggriften i Gladsax, Gladsax sn., fått antalet kända figurer fördubblat, huvuddelen av dessa utgörs dock av skålgropar. (Fig. 4.) Av vikt är inte enbart framkomsten av ytterligare 3 skepp och ett hjulkors, av större in-tresse är en rad nya typologiska element

som exempelvis den slutna skeppsstäv-
en på ett av de nedre fartygen samt akter-
delen på ett annat. På det förstnämnda
skeppet befinner sig dessutom en stående
häst, avsiktligt placerad på relingslinjen.

Även på hällristningen Gislöv nr 11 i
Ö. Nöbbelöv sn påträffades vid prepa-
reringen tidigare okända djurfigurer. Av
största intresse är här också, att en av
vagnarna möjligen är ett försök till av-
bildning i perspektiv, det bakre hjulet
ligger ovan till höger om det främre.

Den stora hällristningen på Järrestad
nr 4 i Järrestad sn, undersöktes i maj
1972 i samband med fältkursen för stu-
denterna vid institutionen för arkeo-
logi, särskilt nordeuropeisk vid Lunds
universitet. Avsikten med undersök-
ningen var dels att fastställa hällrist-
ningens storlek i samband med doku-
menteringen, dels att företaga en prov-
grävning i sankmarken framför hällen.
Vid rentvättningen av kvartsithällens
östra halva framkom ett betydande an-
tal nya figurer och ristningsytan är för
närvarande i det närmaste fördubblad.
Norrut har ytterligare figurer frigrävts,
nedåt-söderut slutar emellertid rist-
ningen och avlöses av ett sotlager under
vars nivå inga figurer finns. Några da-
terande fynd har ännu ej gjorts men un-
dersökningen fortsätter under september
innevarande år. I samband med fält-
kursen på Järrestad 4 påträffades även
två nya ristningar ca 300 meter SV om
den förra. Hittills har endast skålgropar
i betydande antal samt ett par fotsulor
framkommit här.

Den mycket noggranna avbildnings-
tekniken är en förutsättning för den
databehandling av Götalands hällrist-
ningar (med nämnda undantag) som
kommer att starta vid institutionen i

Fig. 2. Frännarp, Gryts sn. En av de berömda vagnarna på hällristningen.

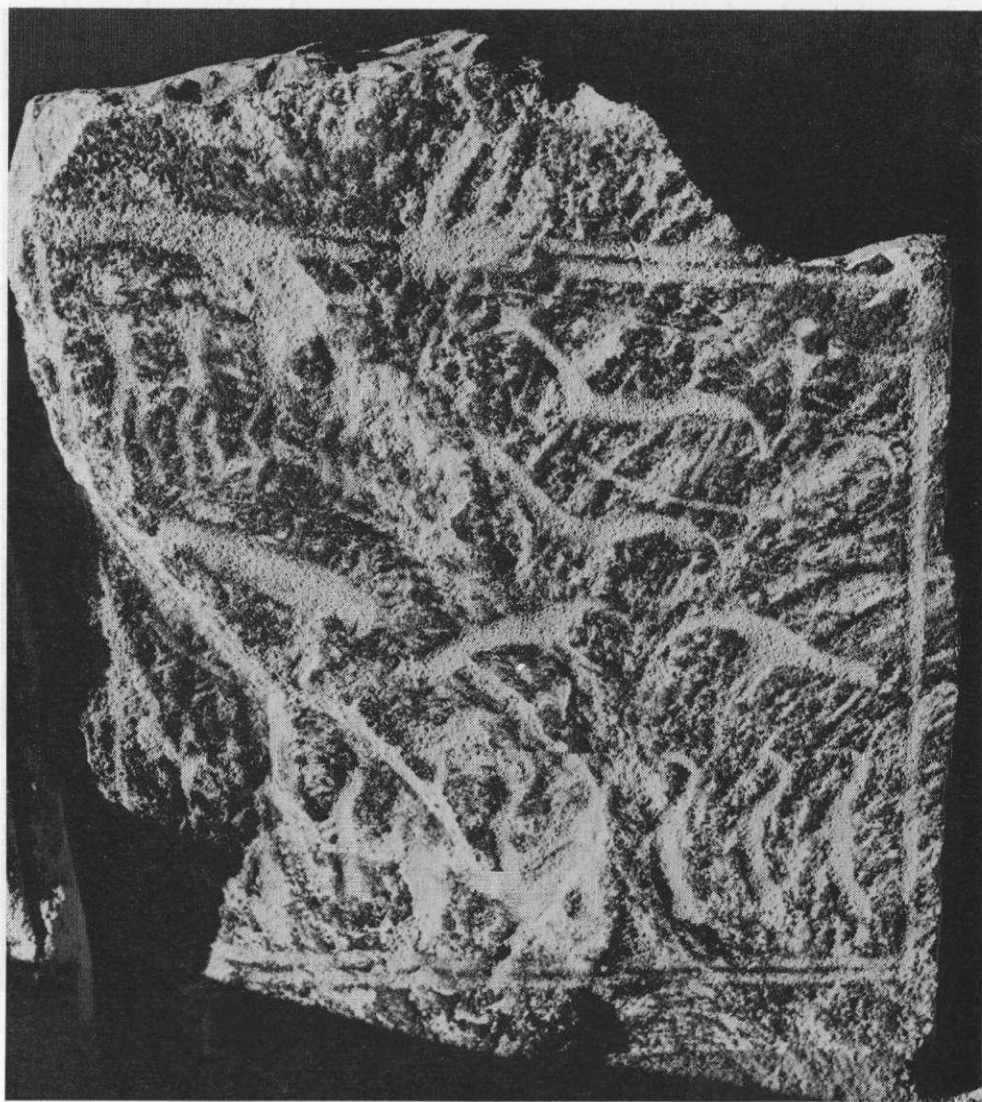

Fig. 3. Bredarör, Kivik. Sten 8 i kiviksgraven.

Lund under 1973. Betydelsefullt härvidlag är inte enbart de många nya figurer som påträffats på hällarna, detta har vanligen främst statistisk betydelse. Det verkliga utseendet hos tidigare kända figurer är en lika viktig faktor, då de

många typologiska elementen och deras gradvisa förändring är av största betydelse för den relativa kronologin och för dateringen av de olika ristningarna och deras figurer.

G.BURENHULT 1972

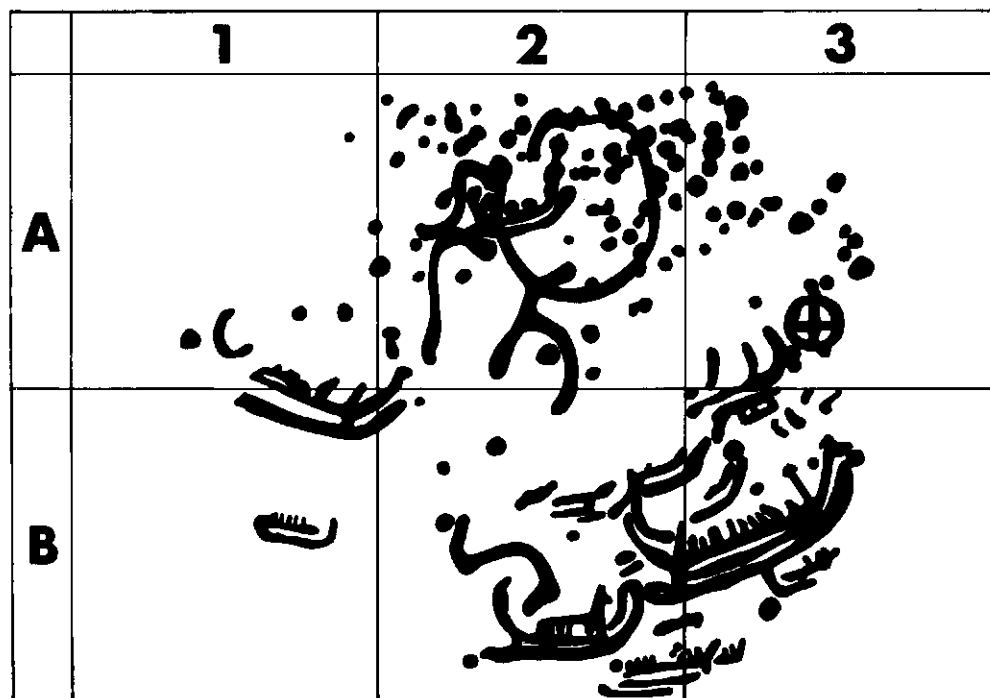

Fig. 4. Gladsax nr 18, Gladsax sn. Den färdiga kalkeringen. I ruta B 2 befinner sig skeppet med hästen.

Noter

¹ Baltzer, L. 1881. Glyphes des Rochers du Bohuslän (Göteborg 1881—90).

² Nordén, A. 1925. Östergötlands Bronsålder (Linköping 1925). Sid. 7.

³ Ekhoft, E. 1891. Hällristningar på Kinnekulle. Svenska Fornminnesföreningens Tidskrift 8. (Stockholm 1891—1893). Sid 125.

⁴ Hagen, A. 1969. Studier i Vestnorsk Bergkunst. (Bergen 1969). Årbok for Universitetet i Bergen, Hum. Serie 1969 No 3. Sid. 148, Kr. Michelsen: Om avstøpning og kalkering av bergkunst.

⁵ Althin, C.-A. 1945. Studien zu den Bronzezeitlichen Felszeichnungen von Skåne I—II.

(Lund 1945).

⁶ Marstrander, S. 1963. Østfolds Jordbruksristninger I—II. (Inst. f.sml. kult.f. 1963 Oslo). Sid. 14.

⁷ Rostholm, H. 1972. Danske helleristninger Holstebro museums årsskrift 1971—72. Sid. 2.

⁸ Anati, E. 1971. Metodi di lavoro. Metodes d'analyse et de catalogation de l'art rupestre Bollettino del Centro Camuno di Studi Preistorici. Vol. VI 1971, Brescia. Sid. 115.

⁹ Malmer, Mats P., Burenhult, G. m. fl. 1972. Ett museum som projekt och projekt i museet. I Förntid för Framtid. En bok till kungen. Sveriges Radio Förlag AB, Stockholm 1972. Sid. 156.

Bondesamhälle i fokus

Ödeläggelse, återuppodling kolonisation under senmedeltid och 1500-tal

Av Eva Österberg

"Nw liggia i Swärike mang gotz ödhe,
som fordom waro uptakin mädh storo mödhe.
Stor stenröör bewisa thet nogh,
offwer hwilken är wäxin willande skogh."

På detta dystra sätt framstår tillståndet i Sverige efter medeltidens farsoter i Peder Månssons Bondakonst från 1500-talet. Skildringen betygssätts av Vilhelm Moberg i hans svenska historia som en i all sin korthet "utmärkt karakteristik av medeltidens största händelse". Men hur var det egentligen med ödeläggelsen i de nordiska länderna under medeltiden? Hur pass omfattande var den i olika regioner, vilka gårdar drabbades hårdast, var skedde återuppodlingen snabbast? Har fenomenet en generell förklaring, eller har skiftande faktorer bestämt kulturlandskapets utveckling i olika områden?

Bl. a. dessa frågor ställs i ett tämligen nystartat historiskt forskningsprojekt, det s. k. Nordiska ödegårdsprojektet.

Avsikten med denna uppsats är dels att ge en bakgrundsteckning till det s. k. Nordiska ödegårdsprojektet. Dels introduceras kort men i resonerande form projektets generella målsättning och delar av dess metodik. Slutligen presenteras de punktanalyser, som inom ramen för den allmänna målsättningen påbörjats av svenska historiker. Härefter ingår undersökningar av vissa områden i Skåne och Halland.

I. Frågor rörande ekonomi och befolkning i det äldre agrarsamhället har i historisk forskning kommit att uppfattas som alltmer centrala. Ofta har då intresset kretsat kring brott i de ekonomiska eller demografiska trenderna, kriser i samband med krig, epidemier eller missväxter. Vad gäller senmedeltiden kan de skriftliga källorna rikta uppmärksamheten mot dramatiska och dystra inslag i samhällslivet — extrem dödlighet i de svåra pesternas spår, ödeläggelse av jord och gårdar. Så har den depression inom jordbruket, som man i större eller mindre skala konstaterat nedslag efter i hela västeuropa under senare delen av 1300-talet och under 1400-talet, blivit ett av de stora problemen inom medeltidshistorien.

Det står emellertid klart, att enbart det skriftliga källmaterialet inte alltid ger en tillfredsställande lösning på problemet. För de forskare, som väl en gång uppsatt för sig målet att beskriva och förklara senmedeltidens ekonomiska, sociala och demografiska förhållanden, har medlet därför i allt högre grad kommit att bli en djuplodande analys av inte endast berättande källor och skiftande kamerala handlingar, utan även bl. a. kartografiskt, arkeologiskt och språkligt material.

En intensivanalys av denna ämnesövergripande art blir dock utan tvivel mödosam. I praktiken kräver den en begränsning av uppgiften. Inte gärna hela länder eller landskap, utan bara mindre delar av dem kan stå fram som analysobjekt. Inom den historiska medeltidsforskningen rörande agrarsamhället i Norden har man också mycket riktigt praktiserat en inskränkning såväl till bestämda godsinnehav, t. ex. Vadstena klosters, som till mindre geografiska regioner. Centrala problem blir då de olika resultatens räckvidd och kommensurabilitet.

Att en samlad tolkning av den s. k. senmedeltida agrarkrisen i Norden inte är så lätt att uppnå på grundval av det föreliggande forskningsläget, framstod klart vid det nordiska historikermötet i Bergen 1964. Man hade anledning att ställa ett antal grundläggande frågor: Kan man över huvud taget tala om en generell senmedeltida kris i Skandinavien? När började den i så fall? Var den samtidig i olika delar av Norden? När övervanns den? Är det möjligt att man här haft två parallella, motstridiga utvecklingstendenser — regress i södra och mellersta Skandinavien och en kraftig expansion i norra Sverige, Norge och Finland?

Det är knappast ägnat att förvåna, att denna känsla av delvis besvärande ovisshet rörande samband och utvecklingslinjer på ett spännande och kontroversiellt forskningsområde medfört efterfrågan på nya resultat. Detta gav under läsåret 68/69 upphov till *Nordiska ödegårdsprojektet*.

II. Projektets namn ger en emfas åt krismomentet i utvecklingen, som är fullt förstäelig mot bakgrunden av den

förda forskningsdebatten men som inte bör uppfattas som en ensidig programförklaring. Det är i själva verket angeläget att understryka, att man inom projektet är i princip lika intresserad av att kunna fastställa en eventuell expansion eller omfördelning som en regress i den agrara befolkningen, odlingen och bebyggelsen.

Att det inte heller är fråga om en fixering av arbetet till uteslutande följerna av "den stora dödens skepp" vid mitten av 1300-talet, framgår av de vida kronologiska ramarna för undersökningarna. I fokus står det agrara samhället från medeltiden och fram till omkring år 1600, med speciell inriktning på bebyggelseutveckling, demografiska och ekonomiska förhållanden.

Att projektets nordiska karaktär markeras klart redan i dess rubricering kan däremot gärna ses som en programförklaring. Stor vikt lägges vid att urval av preliminära arbetshypoteser och arbetsmetoder så vitt möjligt samordnas på nordisk basis. Arbetsgrupper finns inte enbart i Danmark, Finland, Norge och Sverige, utan från och med 1971 glädjande nog även på Island. En fortlöpande metoddiskussion försiggår över gränserna och vid regelbundet återkommande internordiska symposier.

Skall man allmänt och kortfattat presentera ödegårdsprojektets arbetssätt, kan man med fördel ta sin utgångspunkt i begreppen *komparation* och *tvärvetenskapligt samarbete*.

Enighet råder inom projektet om att forskningsarbetet bör inriktas på detaljanalys av allt relevant material för ett antal avgränsade områden, utspridda

över Norden. För Sveriges del är undersökningsområden av några socknars eller i vissa fall ett härads storlek mest aktuella.

Enighet råder vidare om att analyserna för dessa olika områden bör ske med en metodik, som är gemensam med avseende på de grundläggande frågorna, så att de nådda resultaten därvidlag kan jämföras. På vilket plan och mellan vilka led komparationen skall äga rum, är emellertid ingenting som är från början givet. På denna punkt har också en livlig diskussion förts under projektets inledande planeringsår. Vad som skett är en kritisk granskning av tänkbara forskningsmål i relation till de medel i form av arbetskraft, källmaterial och arbetstekniker som står till förfogande.

Det ligger nära till hands — inte minst med tanke på de olika utvecklingslinjerna i de nordiska ländernas politiska liv under medeltid och 1500-tal — att vilja jämföra kvantitativa resultat mellan nationerna, d. v. s. i det här fallet snarast procentsiffror på ödeläggelsen i respektive land. Men kan detta mål nås? En undersökning av totalpopulationen gårdar eller bruk i de nordiska länderna är utesluten med hänsyn till arbetsinsats och källäge. Problemet gäller sålunda, om man skulle kunna tillämpa ett statistiskt urval av analysområden och därigenom uppnå representativa, kvantitativa resultat. Vad som närmast diskuterats inom projektet är ett stratifierat slumpmässigt urval.

Emellertid stod det snart klart, att möjligheterna att uppnå statistiskt re-

1. Første side af fru Eline Gøyes jordebog med oplysninger om Bollerup hovedgårds ældre historie.

Dei Naffuen

i.

Anno Domini Tusinde femhundredt halffredie
 findtyffue paa det andet. Efta lodies Eline Goyetill
 Elauyholdum Salig Her Mouritz Olsens efterleffuer.
 se vdschriffue or giore theeme Xette Zordegog paa
 alt mit Lere hosbündis salige Her Mouritz Olsens
 Zorde Godeys baade federne og møderne som
 hand wt i werre haaffde der Gud Ralshit hammen,
 Et paa alt hamns Xette Zord Godey or Gjindom yhuor
 det ligger y all Danmark, Desligeste mit egett
 federne or møderne Godey, som mig efter
 min salige fader og moder ere thilt
 falden y huor det ligger y all
 Danmark.

Item først Bollerup hofstid Gaard liggendis wt skone
 wdi Ingelsbad herit mit all sin Xette tilliggelse or Gjindom
 som er hans federne hofstid Gaard.

Bollerupdy.

Item en Gaard som yeder kindstuen yder, yffuer vrin
 B skatt, i lam i gaars y Bpns, en part vdi en ko.

Item en Gaard ibid som Lauritz Jonst yder, yffuer
 B skatt, i lam i gaars y Bpns, en part vdi en ko.

Item en Gaard ibid som Anders Gienst yder, yffuer
 B skatt, i lam i gaars y Bpns, en part vdi en ko.

✱.

presentativa resultat rörande ödeläggelsens omfattning är ytterst små, därför att man måste räkna med att många av de områden som blir utvalda av slump saknar skriftligt källmaterial från medeltiden och följaktligen ger forskaren små chanser att finna svar på de ställda frågorna. Detta gäller inte minst för Sveriges del. Dessutom skulle beräkningarna på grund av källäget drabbas av ett mer eller mindre systematiskt bortfall av data för skattejorden.

Ödegårdsprojektet måste alltså inta en blygsam attityd till internordiska komparationer i kalla siffror. Detta utesluter självfallet inte, att analysen inom de enskilda undersökningsområdena sker bl. a. genom en kvantifiering av materialet eller att jämförelserna mellan vissa regioner, som visar sig vara homogena i fråga om tillgång på data och om bebyggelsestruktur, kan ske även i kvantitativa termer. Offrandet av statistisk urvalsmetod behöver inte heller upplevas som katastrofalt för värdet komparation, då ett urval anpassat till källäge och kausalhypoteser istället kan erbjuda andra fördelar.

Flera hypoteser rörande den s. k. senmedeltida agrarkrisen har som bekant framlagts inom den internationella forskningen. De utesluter inte alla varandra; tvärtom kan vissa av dem vara interrelaterade på skiftande sätt. Men det förefaller mig ändå vara möjligt att göra en särskiljande grovschematisering av de väsentligare tankegångarna.

Enligt en hypotes skulle huvudorsaken till regressen stå att finna i demografiska faktorer, en brist på arbetskraft föranledd av farsoter eller av att lantbefolkningen sögs in till städerna och stadsnäringsarna. Med denna förklaringsmodell skulle krisen främst ha

varit en kris för de stora jordägarna, adeln eller kyrkan. Dessa har haft svårt att få arrendatorer och har därför tvingats låta bönderna odla jorden på drägligare villkor än tidigare.

Å andra sidan har flera forskare tänkt sig naturvetenskapligt orienterade förklaringar, som att det skett en allmän klimatförsämring eller en utsugning av jorden, en rovdrift på kulturlandskapet under högmedeltiden som lett till reaktion. Det säger sig självt, att svårigheterna i så fall inte bara bör ha drabbat storgodsägarna, utan i lika hög grad småbönderna.

Andra forskare åter vill framför allt se ödeläggelsen som en följd av medvetna åtgärder från människors sida, t. ex. i form av en omstrukturering på godsägarnas initiativ från arbetskraftskrävande sädesproduktion till extensivt betesbruk i syfte att nå marknads-ekonomiska vinster.

Hur kan man då pröva dessa och andra hypoteser? Det kan finnas flera möjligheter. Men uppenbart är, att ödelokalernas ägandeförhållanden och geografiska belägenhet i relation till övrig bebyggelse måste vara av fundamental vikt. Är t. ex. antalet ödegårdar frapperande stort i ett från odlingssynpunkt påfallande marginellt område, skulle det kunna vara ett indicium för störningar av klimatologisk och/eller växtbiologisk art. Är ödegårdarna till största delen frälsegårdar i närheten av sätesgårdar, kan fältet synas mera öppet för spekulationer om adelsherrarna och marknadsekonomin o. s. v.

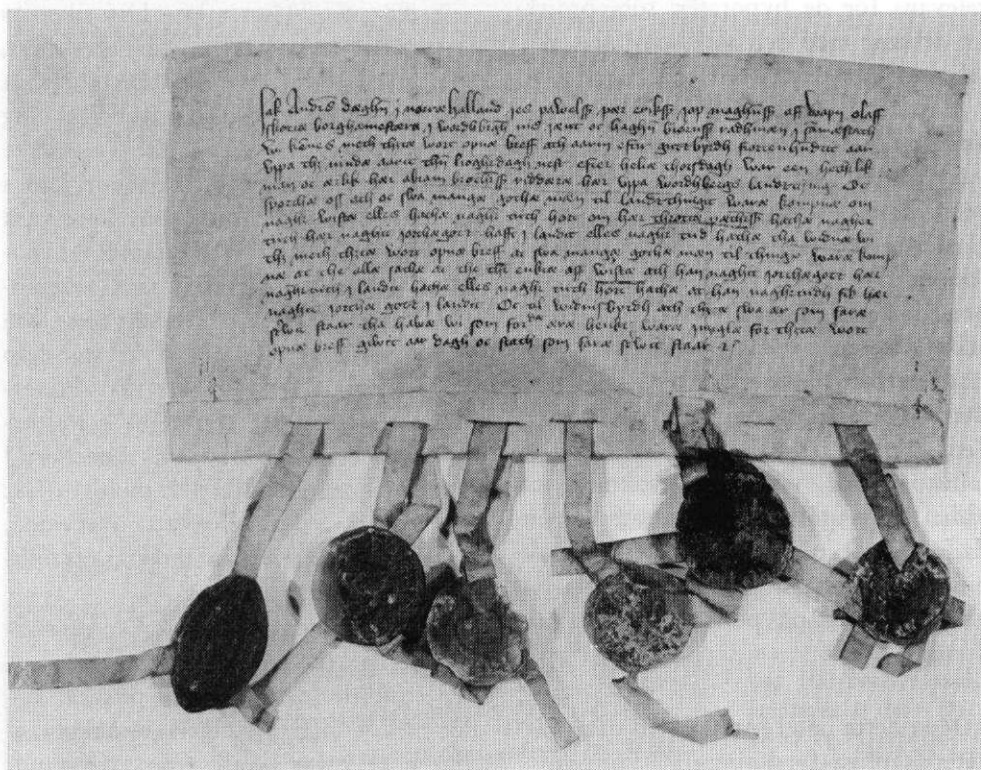
En inventering på grundval av preliminära diskussioner ger då vid handen, att åtminstone följande faktorer skulle kunna vara av vikt för ödegårdsprocessens utsträckning och förlopp i Norden:

1. naturgeografiska förhållanden,
2. ekonomisk struktur,
3. avstånd till stad, sätesgård, byggecentrum, viktigare kommunikationsleder,
4. belägenhet i olika landskap eller andra administrativa distrikt, vilket kan medföra särskiljande förhållanden i fråga om jordindelning, mått, juridisk och politisk praxis,
5. ägandeförhållanden, skatte, krono, frälse,
6. klimatförhållanden,
7. bebyggelsens ålder.

Med ett hypotesstyrt urval av undersökningsområden bör då urvalet vara så beskaffat, att projektet i sitt summerande stadium får möjligheter att belysa hur skiftningar i de ovan nämnda faktorerna gett utslag i agrarsamhället under senmedeltiden och 1500-talet.

Åtskilliga av faktorerna behöver emellertid definieras och systematiseras ytterligare för att bli verkligt användbara vid detaljanalyser. Framför allt gäller detta begreppen naturgeografiska förhållanden och ekonomisk struktur med deras mångfacetterade innehåll.

2. Varberg landsting svarer hr. Abraham Bodersen, at ingen kender til, at hr. Trotte Pedersen skulle have haft gods der i landet.

Det är uppenbart, att ekonomiskt eller geografiskt förankrade hypoteser varit mycket framträdande inom all forskning rörande bebyggelsens etablering, expansion, tillbakagång eller omfördelning. Men lika tydligt är, att dessa förhållanden i historiska studier ofta varit vagt skisserade i odefinierade termer som "marginell bygd", "slättområde" el. dyl. I en forskning av den art, som ödegårdsprojektet eftersträvar, bör resonemangen om orsaker till förändringar i bondesamhället grundas inte bara på översiktliga jämförelser mellan utvecklingen i olika undersökningsområden, utan i hög grad också på jämförelser mellan förhållandena på olika enskilda gårdar inom samma område. Det krävs då en specificering av de geografiska och ekonomiska variablerna. Man bör till analys utvälja sådana faktorer, som har relevans för de hypoteser, som projektet arbetar med och som samtidigt rent tekniskt kan mätas och klassificeras.

En av ödegårdsprojektets arbetsmetoder kan alltså, som jag ser det, sägas vara att försöka åstadkomma en hypotesinriktad systematisk beskrivning av gårdarna eller byarna — såväl öde som icke-öde — inom varje undersökningsområde; en beskrivning som i överensstämmelse med den komparativa målsättningen i största möjliga utsträckning sker enligt samma normer i hela Norden. Förhoppningsvis kan resultaten åtminstone för vissa undersökningsområden även utökas med slutsatser grundade bl. a. på arkeologiska utgrävningar av enstaka gårdar eller hela bykomplex eller på pollenanalytiska undersökningar.

Med detta är vi framme vid den tvärvetenskapliga forskningsinriktningen.

Stommen i projektarbetet måste visserligen utgöras av den historiska analysen av skriftligt källmaterial. Väsentligast är dels medeltida diplom och jordeböcker (adelsmäns, kyrkors och klostres), dels jordeböcker, tiondelängder och andra kamerala handlingar från 1500-talet och — speciellt för de forna danska provinserna — även 1600-talet. Det sistnämnda materialet används både som underlag för retrospektiva slutsatser om de medeltida förhållandena och för att fastställa den post-medeltida utvecklingen i sig.

Men detta traditionella historiska material är inte nog. Samarbete och orientering över ämnesgränserna aktualiseras, för att inte säga framtingas, därför ständigt inom agrarforskningen. För ödegårdsprojektets del sker detta på i princip två plan:

1. För det första måste historikernas slutsatser konfronteras med de resultat, som man i andra ämnen uppnår i fråga om bebyggelse, odling och befolkning under medeltid och 1500-tal.

I tvärvetenskapligt hänseende kan i själva verket agrarhistorikern sägas vara mera gynnad än flertalet andra historiker, eftersom både geografer, arkeologer, växtekologer, pollenanalytiker och ortnamnsforskare eftersträvar kunskap om den agrara bebyggelsens utvecklingsstadier och om människan i kulturlandskapet. Detta innebär emellertid inte, att horisonten är helt molnfri. Det finns stora svårigheter att övervinna, innan man uppnår en integrerad tolkning av problemen.

En tvärvetenskaplig forskningsstrategi ställer rent allmänt stora krav på den enskilde forskaren. Av tidsskäl kan det därför många gånger vara nödvändigt eller i varje fall ytterst frestande

att skärma av sitt synfält, förklara sig inte vilja ta ställning till annat än det egna ämnets arbeten. Som mödosammare men ur vetenskaplig synvinkel på sikt troligen mera givande framstår dock en annan metod. Man frågar då alltid, oavsett om resultaten inom andra discipliner överensstämmer med slutsatserna i det egna ämnet eller ej, efter *orsaken* till detta. Om resultaten är förenliga — är de beroende av varandra eller är de verkligen självständiga, så att de kan stödja varandra? Om de inte harmoniserar — är motsättningen skenbar eller missvisande, därför att resultaten i själva verket är metodiskt ojämförbara? O. s. v.

Frågor av denna art är otvivelaktigt av vikt för ödegårdsprojektet. Det är ingen okomplicerad uppgift att t. ex. jämföra historikernas resultat med geografernas, pollenanalytikernas, ortnamnsforskarnas eller arkeologernas. Vad säger egentligen de olika konklusionerna? Vad är källmaterial och analysobjekt i de olika ämnena? Med vilka metoder byggs respektive resultat upp?

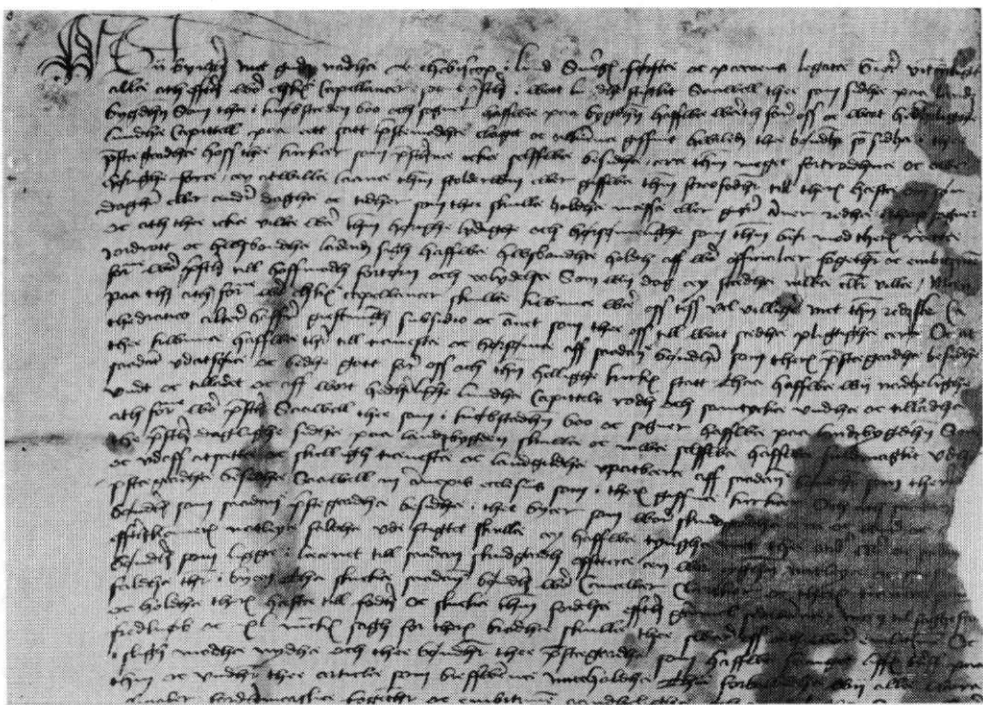
Det skulle föra alltför långt att här närmare diskutera dessa frågor. Men det är väsentligt att understryka ett par omständigheter, som visserligen kan framstå som närmast självklara men vilkas konsekvenser för en forsknings-syntes avseende det äldre agrarsamhället är mindre självklara och värda eftertanke: Historikernas primära analysobjekt är på grund av källmaterialet de kamerala bebyggelseenheter (i Sverige huvudsakligen gårdarna). I fokus för uppmärksamheten hos den grupp geografer, som i professor David Hannerbergs spår intresserat sig för det äldre kulturlandskapets utveckling, står framför allt åkern — sådan dess lokalisering,

storlek och förändringar kan fastställas bl. a. genom retrospektivt kartstudium i kombination med markstudier och matematisk analys av utvalda mikroområden. Pollenanalytikerna grundar sina tolkningar rörande växlingar i landskapets uppodlingsgrad på en jämförande kvantifiering av olika växtpollen. Arkeologer med inriktning på bondesamhället under medeltiden bygger sina slutsatser i huvudsak på karterade eller framgrävda reminiscenser av enstaka gårdar eller hela bykomplex. — Ställd inför detta måste man fråga, på vilket sätt de olika undersökningarna kan komplettera eller korrigera varandra. Hur mycket av ev. antiteser i slutledningarna kan t. ex. förklaras enbart med ovannämnda fakta om primära analysobjekt?

2. För det andra utvecklas under det pågående forskningsarbetet inom projektets ram ett samarbete i flera konkreta frågor, där historikerna av olika skäl känner behov av hjälp från representanter för andra ämnen. Ett par exempel får belysa detta.

Bebyggelsens ålder kan vara av betydelse för de problem, som är aktuella inom ödegårdsforskningen. Det första skriftliga belägget ger emellertid endast en terminus ante quem för anläggningen av en gård eller by. Analyser av ortnamn eller ev. arkeologiskt material kan då möjligen komplettera dateringen.

Ett annat område, där behovet av icke-historiska tekniker och arbetshypoteser framstår klart, är lokaliseringen av försvunna gårdar eller byar. Geografer och arkeologer tillsammans kan här ev. bidra med retrospektiv kartanalys och karteringar. Ett samarbete med geografer rörande urval och klassificering av de naturgeografiska och närings-

4. Ärkebiskop Birger Gunnarsen reglerer prästegårdsböndernas pligter till gästeri og husbondhold.

ekonomiska variabler, som skall testas på nordisk basis, är redan i full gång inom projektet. Likaså föreligger behov av växtekologiska synpunkter på de olika undersökningsområden, som utsetts för detaljanalys.

Omvänt efterfrågas den rent historiska analysen av skriftligt källmaterial med dess möjligheter till tämligen exakt kronologi och belysning även av de tidsbundna politiska faktorerna i hög grad av andra ämnen med inriktning på bondesamhället och dess förändringar.

III. Mot bakgrund av det som här sagts om Nordiska ödegårdsprojektets allmänna mål, metoder och problem vill jag slutligen översiktligt presentera de undersökningar, som för närvarande är påbörjade inom den svenska delen av projektet.

Från norr räknat analyseras först och främst bebyggelse- och befolkningsutvecklingen från medeltiden och fram till o. 1600 i övre Norrland. Undersökningen där kan på grund av det problematiska läget i fråga om skrift-

ligt källmaterial sägas i ovanligt hög grad förutsätta en tvärvetenskaplig orientering. Det föreligger också i denna landsända redan vissa tvärvetenskapliga resultat av relevans för projektets frågeställningar.

Lagt under luppen är närmast en region i Södermanland, med Nyköping som ett kommersiellt, administrativt och kommunikationsmässigt centrum. Vidare har i norra Småland primärt två områden utvalts till undersökning. Ett ligger i huvudsak på Holaveden och består av några socknar i Norra Vedbo härad, det andra är beläget i Tjusträsk härad och karakteriseras av småbruten terräng med rikedom på havsfjärdar och sjöar.

I Skåne kommer åtminstone tre olika områden att granskas. Dels gäller det större delen av Gärdars härad, huvudsakligen på Kristianstadsslätten och med den gamla handelsorten Vä som en analysvariabel med tanke på omlandets agrara utveckling. Parallellt undersöks några socknar i närheten av Ringsjön i Frosta härad, som både geografiskt och geologiskt är något av ett övergångsområde med inslag av såväl skogsbygd som ris- och slättbygd. Bl. a. Bosjöklosters godsintresse är här av intresse. Som en tredje jämförelsepunkt i Skåne framstår ett undersökningsområde, som omfattar större delen av Vemmenhögs härad och är beläget i huvudsak på Söderslätten men även tangerar backlandskapet och Romeleåsens utlöpare. Glädjande nog tycks det här finnas vissa möjligheter till koordination med planerade arkeologiska undersökningar i Bör-

ringe i nordvästra delen av Vemmenhögs.

Samtliga ovan nämnda undersökningar utförs av doktorander i historia, med anknytning till Historiska institutionen i Lund, som är centrum för projektets svenska verksamhet.

Vidare har ett samnordiskt delprojekt rörande Göta älvsregionen påbörjats i anslutning till Historiska institutionen i Göteborg. Undersökningarna där kommer bl. a. att inkludera ett par socknar i norra Halland, troligen Onsala och Fjärås.

Sammanfattningsvis är förhoppningen, att arbetet inom ödegårdsprojektet genom analysernas ämnesövergripande och hypotesprövande karaktär och genom den geografiska spridningen av undersökningsområdena skall ge ett fastare underlag för slutsatser om det agrara samhället under perioden 1300—1600, om orsaker till fluktuationer i ekonomisk och demografisk utveckling och om följderna av dem. Säkerligen kommer undersökningarna samtidigt att leda till att nya frågor och problem blir ställda.

En annan förhoppning, som till stor del redan infriats, är att forskningen på detta fält bidrar till att intensifiera samarbetet över ämnesgränserna. Kanske kan den ge stimulans till utökade försök på en av ämnesskrankorna obunden, problemorienterad planering av humanistisk forskning. Medför projektarbetet också — genom att visa betydelsen av mikrostudier som är insatta i större problemkomplex och inriktade

5. To sider af Frosta herreds kornrente 1524. Alle de nævnte bønder betaler både byg, rug og havre.

på bestämda frågeställningar — att en län blir dragen för en livligare svensk diskussion rörande värdet av lokalhistoriska undersökningar, är det inte på något sätt att beklaga. Att forskning om

människan och hennes miljö — inte minst på närplanet och även för en äldre period — framstår som angelägen, behöver väl knappast understrykas idag.

Eva Österberg

Kommentar till bilderna 1—5

Av Thelma Jexlev

De arkivalier, som benyttes i de igångvärande undersökelser i Lund under ødegårdsprojektets auspicier, findes fortrinsvis i Riksarkivet (herunder Kammararkivet) Sthlm., Landsarkivet, Lund og Rigsarkivet, Kbhn. Alle her viste eksempler findes i Kbhn.

1. DRA. Privataarkiver, Mourids Olufsen Krognos. Kort efter sin mands død i 1550 satte fru Eline det store arbejde i gang med at skabe en samlet jordebog over begges fædrene og mødrene gods omfattende ikke mindre end 15 hovedgårde i Skåne, på Sjælland, Fyn og i Jylland. Jordebogen er den største adelsjordebog fra 1500-tallet og meget smukt skrevet — som af den bedste cancelliskriver. (Tidligere ms. K 83 i Kungl. Bibl., Sthlm.)

2. DRA. Rr. ark. Abraham Brodersen Båd. Vidne afgiver på Hallands landsting maj 1409, altså kort tid før hr. Abrahams "fald". Ex. på at negative oplysninger kan være nyttige i arbejdet på at indkredse en persons godsmængde.

3. DRA. Tommerup kloster. Den meterlange fortegnelse opregner klostrets bønder landsby

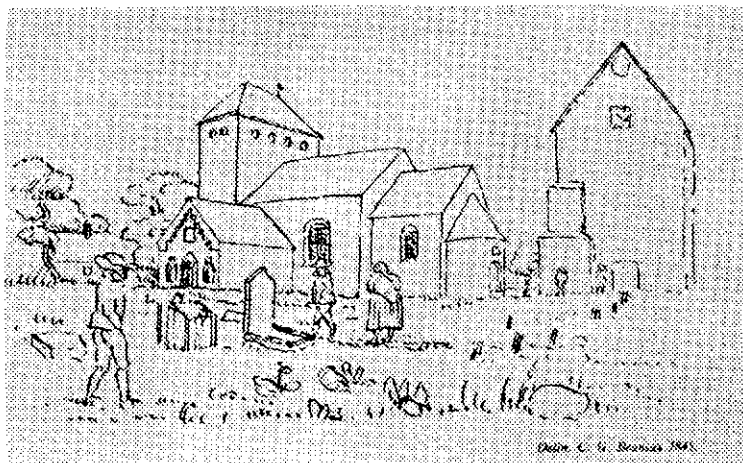
før landsby. Høveriet synes begrænset til høstarbejde og vedkørsel, som til gengæld ydes af næsten alle bønder — også de fjernere boende.

4. DRA. Lunde kapitel. Ærkebiskop Birger fastslår 11. juni 1504 sognepræsternes herlighedsret over deres bønder. Der fastsættes ikke bestemte afgiftssatser, men oplysningerne om forholdet mellem bøndernes pligter over for ærkebiskoppens embedsmænd og over for de lokale præster tjener som baggrundsviden til at belyse poster i jordebøger og andet kameralt materiale. (Et andet ligelydende eksemplar findes i LA. Lund).

5. DRA. Reg. 108 A Forsk. stk. lensregnskaber og jordebøger 1513—33, pk. 15 nr. 29 (gl. sign. Halland nr. 2) Hefte i brækket folio på omslaget kaldt Halmsted herrett ock Frostedherrett. Udat. jordebøger på kronens gods i Halmstad og Frosta herreder, skrevet af hver sin skriver, men på papir med samme vandmærke og heftet ind i hinanden. Under Halmstad h. nævnes den halve visse rente og at Jens Torbensens (Rosensparre) skal beholde alt gasteri, det er derfor naturligt at sætte jordebøgerne i forbindelse med lensbrevet 11. aug. 1524.

Löderups katolska präster

Av Birger Persson

Löderups gamla kyrka.

Johannes Brasche, alias Hans Brask — namnkunnig för "brasklappen" — har varit kyrkoherde i Löderup. Och även om det är tveksamt om han någonsin varit i socknen har han i alla fall uppburit arvode för tjänsten, skriver disponent Birger Persson, Ystad, i sin redogörelse över de katolska prästerna i Österlensocknen.

Man blir onekligen något förvånad, när man i gamla urkunder finner att biskop Hans Brask — han med "brasklappen" — varit utnämnd till kyrkoherde i Löderup och nästan lika förvånad över att finna över dussinet prästnamn före reformationen i denna församling. Ett och annat series pastorum kan skylta med ett eller två medel-

tida namn, men så många som i Löderup kan nog inte många landsortspastorat ståta med. Till och med när det gäller prästnamn efter reformationen är källorna ibland ganska osäkra och i de förnåma "Herdaminnen" som nu är under utgivning ser man, att vissa namnuppgifter nämns "med tveksamhet" eller "med all reservation".

När det gäller löderupsprästerna föreligger det ganska säkra uppgifter och för 4 av dem föreligger påvens ordinans i ännu bevarade urkunder. Också detta, att de är ordinerade direkt från påvestolen är mycket sällsynt och är kanske för Lunds stift de enda när det gäller landsortkyrkor. Nu torde det dock förhålla sig så, att dessa vid kurian förordnade präster aldrig tillträtt pastoratet utan endast åtnjutit huvudinkomsterna och fått hålla kaplaner som upprätthållit den prästerliga tjänsten. Det är också förvånansvärt kort tid som dessa präster fått behålla pastoratet.

Cavallin upptager som första namn Sweno, som enligt Liber Daticus skulle vara präst i Löderup och dekan (prost) i Ingelstad härad. Claes Pederssen nämnes som pastor 1293 och skulle vara den, som mottagit den nedannämnda donationen av Jens Kanne. Iep Haaze Knag omtalas i ett vittnesmål vid Ingelstads häradsrätt 1477, där han bekräftar att en man från Ingelstorp kastat sin hustrus sigill i hennes grav.

Matthis nämnes som sognepräst i "Lödherp" 1491.

Så långt Cavallin och nu kommer "påveprästerna". Det första påvliga förordnandet är utfärdat den 27 oktober 1498 för klerken Nicolaus Snirdstorp från Halberstedt. Han omnämnes av påven som "vår nära frände och ständige vän". Strängt taget gäller förordnandet sockenkyrkan i Hörup, men man får väl antaga att denna redan då varit annexkyrka, ty nästa ordinans lyder på kyrkan i "Lydrop" och dess annex "Horop". I ovannämnda brev får man emellertid reda på att Snirdstorks företrädare, Mathias Andrae, dött vid kurian i Rom och att han åtnjutit inkomsterna från pastoratet så länge han

levde.

Nästa förordnande gäller just själve Hans Brask, som ansökt hos påven om detta förordnande och tilldelat pastoratet den 16 maj 1500. Översatt från latinet börjar han sin skrivelse: "Eder den allra heligaste, bönfaller dennes tillgivne tillbedjare, Johannes Brasche, präst av Linköpings stift...". Men — av påvens brev framgår också, att under mellantiden ännu en präst, Johannes Olufsen, haft Löderup och Hörup som prebende. Om Brask någonsin varit i Löderup är svårt att avgöra. Han vistades i Rom under åren 1499 — 1504 med avbrott bl. a. under tiden 23/10 1500 — 8/4 1501. Det finns ju således en möjlighet att han varit hemma i Sverige och då passat på att under resan hämta arvodet. Brask beskrives som "en driven ämbetsjägare och diplomat". Löderupsförordnandet bekräftar ju den första egenskapen och "brasklappen" jävar ju ingalunda påståendet om att han var diplomat. Här hemma blev han biskop 1513 och han kan väl i religionsstriderna anses som Gustaf Wasas värdigaste motståndare. Under en visitationsresa till Gotland passade han på att avdunsta och återsåg aldrig Sverige. Troligen har Brask snabbt stigit i graderna eller också fått ett ännu rikare pastorat, ty redan samma år den 15 oktober 1500 erhåller "kyrkoherden i Löderup, subdiakonen Jens Nielsen tillstånd att bliva promoverad till prästerlig tjänst av vilken som helst vid kurian residerande biskop. Redan 1502 är tydligen löderupspastoratet ledigt igen. Denna gång är det frågan om en klerk, Laurens Nielsen från Odense stift. Han skriver sig som "Kappelan" till Löderup och är tydligen den präst som uppehållit tjänsten. Också han anhåller om att bliva promoverad

av vilken biskop som helst vid kurian. Samma år den 21/2 intygar Kardinal Raphael att Franciskus biskop av Gländéves, vigd "akolyten från Odense stift, kapellannen vid Löderups kyrka, Laurens Nielsen till präst.

Allt tyder, som förut nämnts, att ovannämnda "påvepräster" åtnjutit löderupspastoratets inkomster som prebende vid deras vistelse vid kurian. Inkomsterna från pastoratet uppgives år 1498 icke överstiga fyra marker rent silver och år 1500 3 marker.

Ösökt ställer man frågan: Varför har just Löderupspastoratet tilldelats dessa präster som prebende? Svaret kan inte bli mer än ett. Det berodde dels på en donation av riddaren Jens Kanne, dels att den danske kungen Erik Menved beviljat skattefrihet för all framtid åt Löderupsprästerna.

Här återgives kungabrevet: Vii Erich med gudz naadhe Danmarkis konning etc. Helser eder alle, som see eller höre thette worth obne breff, at vij udaff wor synderlig gunst och naadhe haffuer vnt og forlendt alt thet gotz med all sijn rete tilliggelse vdi Ingelsted herrit i Löderup sogn, som er erlig welbiurdig mand och strenge ridder hr Jens Kanne, nu salig, med gudh, haffuer giffuet och skött for en siellegaffue til prestens bord i samme Löderup, at werre aldeeles qvitt och frij aff inne, stött, letting och aff all kongeligh tyngte til euig tidh, saa at de tjennere som boendes warder aar efter aar, paa samme gordh, skulle her effter ingen anden suare udj kongelige sager tyngte eller affgiffte, udhen allenjst presten. Thy wille wij strengeligen haffue förbydit alle wore fougder, embetsmend och alle andre woldzmed (Sic.), und gudz höyeste heffn, och wor straf och wrede, her udj modt thette worrt obne

breff modt at sige, giöre, eller thet at rygge udi nogon maade". Datum Nyborgh anno domini mcccxc tertio secunda feria proxima post dominicam passionis dominicæ. (1293, 16 mars)

Några av ovan anförda gamla skånska ord tarvar kanske en förklaring. Skött (av Sköde) innebar att då någon sålde eller skänkte jordegendom, lade säljaren en handfull jord i köparens överplagg, varefter denne sammanvikt plaggat. (Se not efter texten) "Inne"-pliktarbete, "Stud"-avgift eller skatt, och "Letting" var befrielse från krigstjänst eller krigsskatt.

År 1320 bekräftar Kristoffer II dessa sin företrädares löften En senare bekräftelse fanns 1495 i en gammal mässbok från Löderup (nu förlorad). Där stod: "Nota quod ex mandato domini Johannis Brochstorp archiepiscopi anno M. CDXC quinto scripta sunt: Bona residentiae Lydderup habet quinque curias in Lydderup cum halspenning et caeteris adiacentibus, videlicet quatuor boesteder pro piscatura in Sandhammer, libera a taliis et vectigalibus, cuae dedit dominus Johannes Kanne"; vilket betyder att ärkebiskop Jens Brostorp inskriver i prästens mässbok; att de av riddaren Jens Kanne till Löderups prästgård donerade godsens består av fem gårdar i Löderup med fyra fiskeplatser på Sandhammaren.

Inför refomationens genomgripande förändringar har tydligen löderupsprästen Truls Matsen varit orolig. Han har sökt och fått audiens hos Kristian III den 7 maj 1541 vilken i likhet med Kristoffer II vidimerar Erik Menveds privilegier och härmed var Löderup ett kungabrev rikare.

Vid ingelstads härads ting år 1588 hade länsmannen över "Malmöhus och

Lundagårds Len", Corfitz Viffert, instämt Löderups präst, Matts Trulsen och hans bönder, för det de nekat att köra torv och jord till förstärkning av valarna vid Malmöhus. Tingsfogde var Morten Persson i Sandby och vid sin sida hade han tingskrivaren Gabriel Hansen. Instämnda voro Anders Hasen, Per Thussen, Jens Tussen, Per Oginsen och Niels Tussen. Corfitz Viffert hade med sig sin slottsfogde, Hans Söffrensen som saksförare. Denne riktar grova anklagelser mot bönderna och slutar sin långa harang med att fråga om inte kungens order gäller för mer än prästens ord. Nu vill man gärna se scenen framför sig, se hur prästen efter slottsfogdens tal reser sig, hur han lugnt och stilla, iklädd sin långa prästkappa med pipkragen går fram till Corfitz Viffert med sin mässbok och de många kungabreven med de stora, ståtliga sigillerna i famnen. Se hur Viffert och hans fogde granskar breven och att det så småningom går upp för dem att "fougder, embidzmendt och *alle andre woldtsmendt*" icke ha något som helst att säga till om när det gäller Löderups bönder. Målet blev avskrivet, men för prestigens skull hänsköts det till Skånes landsting — med samma resultat. Man kan väl ta för givet, att om bönderna bävat när de foro till tinget voro de nu ganska malliga och att de på bykrogen höjde sina ölståndkor till prästens ära.

Vid samma ting lämnar sockenprästen i Borrbby, Niels Ericssön, ett intyg om att denna förmånsrätt utgått till Löderupsprästerna under "Hh:r Hanns Poullssis, h:r Niels Joenssis och h:r Thruls Mattz:s thidt". Här möter oss tre prästnamn som även Cavallin har nämnt. "Hans Povelsen, nämnes som sogneprost i Lödherp 1491". Niels Jen-

sön, död 1533 och Troels Mattsen, 1534 nämnd som pastor i Löderup men flyttade 1541 till Lund.

Från 1600-talet finnes en märklig anteckning från socknen av M. Andersen-Vedel, Christian IV:s historiograf. Den är hastigt nedtecknad, antagligen för minnet. Efter ett kort omnämnande av den ene Hunnestadsstenen, skriver han: "S. Suend tilbedis i Hagested, der findis hans billede paa it kaars, dog ikke tilnaglet. Hans brynd er der paa marcken, som endnu kaldis S. Suends brynd. Did bare de hannem en visse tid om aaret at toe hannem. Pigerne løbis til hannem, huilcken som kommer først, den skulle først mandis om aret," S:t Sven var antagligen vad man kallar "lokalhelgon". En from präst eller munk som haft sin verksamhet i trakten och vars minne man hedrade genom att hålla hans bilden. Lustigt är ju att flickorna sprang i kapp till hans brunn (källa) och myten om att den som hann först fram, först skulle bli gift.

För Löderupsborna torde det kanske vara intresse att titta lite på pastoratets inkomster. Före reformationen får man i "Paltebogen" besked om att domkyrkan, domkapitlet eller ärkebiskopen ägde en gård i Löderup som beboddes av en man som bar namnet Lasse och två gårdar i Hagestad som Oluff Jenssön och Oluff Pederssön bebodde. Detta var år 1520. Två år senare upptager uppbördsboken för stiftet samme Lasse, nu med tillnamnet Trygilssen men dessutom 19 bönder i Hagestad utom de förut nämnda.

Efter reformationen (1536), som ibland gick ganska hårdhänt fram, tillsatte den danske kungen Frederik II en ämbetsman med den underliga titeln stiftslänsman. En av dessa, om jag minnes

rätt, den andre i ordningen, hette Sty Pors, ett namn som man ofta träffar på i mitten av 1500-talet. Tack vare honom kom reduktionen i de flesta pastorat att gå mycket varsamt fram. Ibland fick till och med vissa socknar "påökt". Löderup var och kom att bli ett rikt pastorat. Endast ridfogden fick göra intrång med en skäppa havre från varje gård. I "Landebooken" från 1569 kan man få lite besked hur Löderupspräster hade det i löneavseende på den tiden.

Vi finner där att Löderup och Hörup har icke mindre än 125 decimantes-tiondegivare. Om man jämför med andra pastorat har prästgårdsjorden en stor areal — men dessutom tillkom i tiondeavgifter från Löderup utom inkomsten av de fem gårdarna och ålfisket 6 pund råg, 6 pund korn, 30 tunnor havre, 12 lamm, och 30 gäss. Hörup slapp undan med 1 pund råg, 3 pund korn, 20 tunnor havre, 15 lamm och 18 gäss. Till dessa nådegåvor kom en del av arrendavgifterna från 6 gårdar och en smedja i Löderup. En del av inkomsterna gick till Lundagård. Dessutom ägde kyrkan en gård i Sandby, två gårdar i Ingels-torp, varav den ene redovisas, medan den andre, den skulle heta "Suartoffte" är obefintlig. "Ingen will siige huor den ligger" — skriver prästen! Var säker på att vederbörande bonde teg stilla. Så var arrendet betalt! En äng i Hammar hörde också till kyrkan. Den senare uppgives vara en donation av Kanne.

Under rubriken "Bona Ecclesiae" (Sockenkyrkans egendom) redovisas för Hörups vidkommande 12 gårdar och en väderkvarn, varav dock en del av inkomsterna skulle gå till Hack Holgersen till Hækkeberga. Till allt detta goda tillkom också 4 åldrätter, tre från Löde-

rup och en från Hörup. Det var de 5 gårdarna och dessa åldrätter som blev upphovet till den bekanta processen 1929 där kyrkoherde Stoltz vann en bättre utkomst av pastoraten. Den togs dock delvis tillbaka vid regleringen av prästlönerna efter en tid och borttogs helt 1952.

Av stort intresset är de marginalanteckningar som lämnats i uppgifterna till Landeboken. År 1569 skriver prästen att alla gårdarna sedan 244 år tillbaka har fullgjort sina skyldigheter och tillägger att "saalige Sty porssis" bestämt att ridfogden skulle ha en skäppa havre från varje gård. I en senare anteckning heter det att dåvarande ridfogden Erich Holst, icke nöjde sig med detta utan även tog 20 tunnor havre för ett "gästeri", vilket dock bönderna påstodo att de redan vid gästeriet utlagt. Dessutom berättar prästen att de tre åldrätterna vid Sandhammaren som givit 3 fjärdingar ål framtogs honom under den tid Ambrosius var ridfogde. Han hade också lagt beslag på fiskarnas "odegarn", (tydligt den äldre benämningen på vad fiskarna nu kallar för "O"). På rikssvenska dragnot. Detta hade skett 1566 under pågående gudstjänst och fiskarna hade måst lova ridfogden en fjärding ål för att få garnen tillbaka. Ridfogden hade också tillsammans med en person som kallas "Matz Jude", tydligen en jylländare, "ett garn i Oden med". Det kan inte förtänkas att prästen förargade sig över förlusten av såväl havre som ålfiske och han skriver ironiskt: "Hertil tier Erich Holst" men att taga havre för otillbörligt gästeri, det glömmar han inte. Intressant är också upplysningen om att när fiskarna inte kunde komma till kyrkan, för yrkets skull, hölls det guds-

tjänst vid stranden, vilken skyldighet prästen säger sig ha fullgjort, men man sätter inte värde härpå och fiskarna svarar att prästen fångar ingen ål, och den vi får, tar ridfogden.

Man kan nästan se prästen framför sig när han ilsknar till över tidens ondska och liksom spottar ut slutsatsen "Hoc est Vivitur ex rapto!" (Man lever på röveri!)

I en prästrelation från 1624 skriver sockenprästen (Aquilonius) att Löderup och Hörup "ligger offuen Sandhammarren". I Löderup redovisas 22, i Hagestad 48 gårdar. För Hörup redovisas 8, Örum 26 och desutom ett "torp, Gyllerop Gaarden", en stor Partt Fierdins-Gaarde, haffuer god, men Liden Säd. För vardera sockenen redovisas en väderkvarn. I en annan prästrelation från 1667 redovisas Elbas- Kalf- Slavs-Skogs- och Grimshögarna. Märklig är berättelsen om att drottning Margareta med 2.000 man i nära två år måste belägra Vallen innan Löderupsprästens mördare, Jens Grim, gav sig tillfånga.

Detta var berättelsen om några Löderupspräster under katolsk tid och om tillståndet efter reformationen. Även efter reformationen har det eftersträfvade pastoratet haft präster som låtit tala om sig. Inte minst den lärde Bertel Knudsen Aquilonius, Ole Worms skånska medhjälpare vid utgivandet av Monumenta Danica. Deras biografier

skildras i Lunds Stifts Herdaminnen, Del 9. Man skall inte taga denna boktitel för bokstavligt. Visserligen är tyngdpunkten lagd på prästernas historia, men de innehålla också lokal- och kulturhistoria under tre århundraden som man både i och mellan raderna får till livs. Den har sin givna plats i alla Österlen-bibliotek.

Källor:

Diplomatarium Danicum, Diplom, Diocesis Lundensis, Complementum Historia Saxonis, Paltebogen, 1522 års uppbörsbok, Jordeboken, Prästrelationer från åren 1624 och 1667, Cavallin: "Herdaminne". Nytt jur. arkiv, Skaanske Lov och Monumenta Historiae Danicon.

Hur stor betydelse skötningen ansågs innebära framgår av den av mig kända källan, Skänelagen. Runtexen lyder: "Thæt haa scanunga oc stundum at loghum hauit, at swa brat sum scot warthær oc scota warthær samman lukit, tha sculdi man thaghær wiðhær wærn wæra, hwa sum at hanum ilzcathe." I modern språkform: Detta hava skåningar och stundom hållit för lag, att så fort som skötning skett och manteln (kåpan) blivit sammanvikt, då skulle man genast hava rätt att värja sitt fång (köp), vem som än klandrade det.

Rapport från Viken

Av Birgitta Hulthén, Birgitta Hård och Björn Berglund

Stenåldersboplats i Viken.

1964 påbörjades en ny sträckning av vägen söder om Viken på sträckan Höganäs—Helsingborg i Malmöhus län. I samband härmed upptogs 1966 en grustäkt på fastigheten Christinelund 2¹, Allerum sn, Luggude hd. Fastigheten är belägen omedelbart öster om den nya vägsträckningen.

Då marken avplanats för grustäkten blottades två samlingar av skörbrända sotiga stenar. Dessa upptäcktes vid inspektion på platsen av amatörarkeologen Bror Tellström, Viken, som också vid detta tillfälle gjorde åtskilliga fynd av bearbetad flinta. Tellström gjorde

flera fåfänga försök att stoppa grustäkten. När detta misslyckades tillvaratog han ett par hundra lösfynd av bearbetad flinta och bergart. Han lyckades förmå grustagsexploatören att åtminstone skona de båda anläggningarna som han ansåg vara rester efter eldstäder, vilket konfirmerades vid en arkeologisk undersökning, som företogs 1971.

Anläggningarna var belägna på Litorinavallen, på dess SV-sluttning mot havet, ca 220 m från nuvarande strandkant.

Den omgivande marken består av järnhaltig sand. Rester efter den bort-

schaktade markytan visar att denna bestått av sandblandad strandmal. I detta restlager finns rikligt med svallad flinta, såväl redskap som avslag.

Bearbetad flinta, såväl redskap som avslag samt kärnor, tillvaratogs i båda anläggningarna. Redskapen utgörs av skivskrapor, avslag med bruksretusch, spån samt knacksten. Ytligt i en av anläggningarna påträffades ett delvis bränt, rektangulärt stycke bärnsten, 4,5 cm långt, 3,5 cm brett och 0,8 cm tjockt. I samband med undersökningen katalogiserades och analyserades även den av Tellström tillvaratagna lösfyndssamlingen.

Flintmaterialet från de båda anläggningarna skiljer sig inte på någon väsentlig punkt och synes tillhöra den sena kustkulturen i likhet med större delen av det lösfunna materialet. Den sena kustkulturen dateras traditionellt från ca 4000 f. Kr. till ca 2000 f. Kr. Där emot har en s. k. C-14 analys av träkol från de båda härdarna gett vitt skilda dateringar: ena härden ca 2950 f. Kr., andra härden, som hade två urskiljbara lager, ca 1075—850 f. Kr. Med andra ord skulle den ena vara från stenåldern, den andra från bronsåldern.

Skall den sena dateringen av anläggning II tydas så att någon form av kustkultur fortlevt på platsen ända ner i bronsålder? Området kring och i Viken har under sekler tillbaka varit bebott, och är det i viss mån ännu, av en fiskarebefolkning vars näringsfång och levnadsvanor väsentligt skiljt sig från den något längre in i landet boende jordbrukarebefolkningens. Förhållandena behöver inte ha varit annorlunda under bronsåldern.

Dateringen kan även diskuteras från geologisk synvinkel eftersom strand-

vallar ofta kan refereras till tidsmässigt väl definierade strandlinjer. I Höganäsområdet har undersökningar över litorinatidens avlagringar gjorts av ett flertal forskare under hela 1900-talet, senast sammanfattade i en 3-betygsuppsats av Hans Bruch. Det är möjligt att 5—6 transgressioner (perioder med högre vattenstånd) kan urskiljas och jämföras med motsvarande våldaterade transgressioner i Blekinge (Berglund 1971, Berglund & Welinder 1972). I allmänhet har strandvallar bildats under varje transgression, men det är än så länge omöjligt att avgöra under vilken transgression den högsta vallen bildats i Höganäsområdet. När det gäller det aktuella boplatsoområdet så är vallen starkt skadad, men en ny geologisk-ärkeologisk undersökning kan möjligen ge besked. Här har emellertid landhöjningen varit i stort sett densamma som vid blekingekusten och det är därför befogat att göra jämförelser. Det är troligt att den s. k. senatlantiska transgressionen (3500—3300 f. Kr.) nådde högst men under den närmast yngre transgressionen, den tidigsubboreala (2700—2500 f. Kr.), bildades en något lägre strandvall, vilken ofta är svår att särskilja från den föregående. Det är troligt att bosättning förekommit på strandvallen efter denna transgression men före den sensubboreala transgressionen (2100—1900 f. Kr.). Det har bl. a. i Siretorp i västra Blekinge visats att fynd från strandbosättning under neolitisk tid är koncentrerade till regressionsperioderna (lågvattnenperioderna). Med detta resonemang är det rimligt att bosättning kan ha förekommit på strandvallen i Viken under skedet 2500—2100 f. Kr.

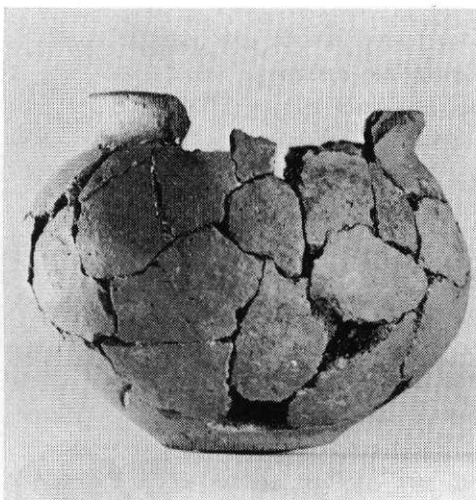
FÖRHISTORISKT

Sommaren 1971 företog Hallands Museum den tredje utgrävningen på tio år på gravfältet vid Sörby Skalla, Vessige s:n, Halland. Man grävde tre rösen. Tidigare har här undersökts en bronsåldershög och en domarring.

Ett långröse var fyndtomt men i en liten koncentration NV om det fanns några små brandgravar med keramik av äldre järnålderstyp. De saknade markering ovan jord och det förefaller troligt att flera sådana gravar följt med grus i den täktverksamhet som pågår på platsen och som är anledning till utgrävningarna.

I den största fornlämningen hade man i sen tid företagit en rovgrävning som skadat de mellersta och södra partierna ganska kraftigt. I röset hittades fynd från neoliticum till 1700-tal. Skärvor av

ett glaserat kärl var kanske från gravplundrarens matsäckskruka, som han i nervositeten inför vad graven skulle avslöja slagit sönder. De mest intressanta

fynden i fornlämningen var från järnåldern. En urna med rund buk, utåtböjd mynning och fotring torde vara från sen förromersk järnålder. Bland de övriga fynden märks ett arabiskt silvermynt, präglat i Khasan under mitten eller senare delen av 900-talet, samt en pärla av glasfluss. Fynd av arabiska mynt är eljest sällsynta i Halland.

Det tredje röset var relativt oskadat och man kunde följa dess olika byggnadsfaser. Från början tycks där ha anlagts en skelettgrav med stenpackning. Senare har en liten kista av stenhällar ställts ovanpå stenlagret. Dessa båda gravar kunde inte dateras genom fynd. I rösets kanter har senare under järnåldern flera sekundärgravar anlagts, huvudsakligen i dess NV del. Det är små

gropar med aska och brända ben, i ett fall fanns också rester av en gravurna. I ett par av dem fanns delar av järntenar.

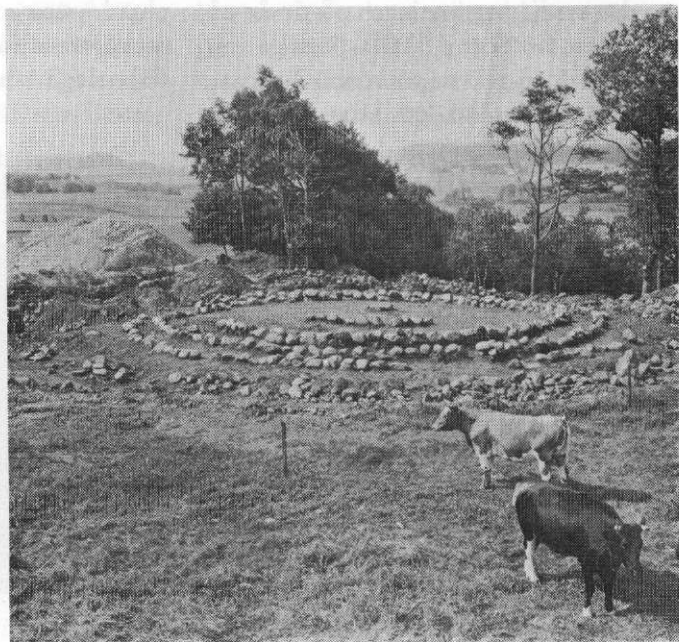
Platsen för gravfältet har varit kulturbed redan under stenåldern, men har använts som gravplats huvudsakligen under brons- och järnåldern.

K. J.

Under juni—juli 1972 gjorde personal från Hallands museum en undersökning av ett brätteröse på Trustorp 2:7 i Ljungby socken, Halland.

Fornlämningen hade en diameter på 20 meter och var i centrum c:a en meter

Trustorpsröset med de vackert lagda kantkedjorna.

hög. Brättet var omkring en halv meter lägre. Då stenpackningen togs bort framträdde fyra kantkedjor av närmast åttkantig form, på 3 respektive 6 och 7,5 och 9 meters avstånd från mitten. På några ställen var kantkedjorna så oskadda att man kunde se flera skikt av kallmurning.

I stenpackningen i de centrala delarna av röset låg tre gravar, alla med brända ben i lerkärl. Ett av dessa utgjordes snarast av en mycket låg skål eller ett lock, och de brända benen har troligen hållits samlade av någon svepning av organiskt material. I en av dessa gravar påträffades ett litet bronsbleck av trapezoid form.

Centralgraven var en liten stenkista, nedgrävd i den moränås där fornlämningen låg, så att kistans takhäll kom i ungefärlig nivå med grusytan. I graven låg två bikoniska kärl med lock av propptyp. Båda innehöll brända ben, vilka sänts till Osteologiska forskningslaboratoriet för analys. Inga bronsföremål fanns i graven.

K. J.

1500-TAL

I Gamla Staden i Malmö pågår sedan några år under ledning av Malmö Museum restaurering av äldre bebyggelse i kvarteret nr 4 Sta Gertrud. Under vintern 1971/72 har källarvåningen i det s. k. Carnegiehuset blivit föremål för arkeologisk undersökning. Den exakta åldern på denna byggnad är oviss: i

Lunds Domkapitels arkiv omnämnes enligt dr Einar Bager år 1541 "Niels Kuntzes stenhus" på den aktuella tomt. Det är dock osäkert om Niels Kuntze själv har låtit uppföra huset eller om dess ålder är något högre.

Vid undersökningen 1972 företogs i första hand en arkeologisk utgrävning av källarens golv. För närvarande är källarvåningen indelad i tre rum genom två mellanväggar, varav den ena möjligen kan vara sekundär. Vid undersökningens början utgjordes golvbeläggningen i det västra källarrummet av asfalt och i det östra av cement, medan det mittersta rummet hade kullerstensbeläggning. Vid uppbrytning av cementen i den östra källaren konstaterades även där ett till största delen bevarat kullerstensgolv. Den västra källaren hade ingen bevarad kullerstensnivå. Dock påträffades kullersten i omrörda lager under asfaltbeläggningen, varför det är troligt att det även här har funnits ett golv av detta material. De båda bevarade kullerstensgolven har ännu inte undersökts, varför det är för tidigt att avgöra åldern på denna golvbeläggning.

I den västra källaren konstaterades i hörnet mellan den södra väggen och en av de numera igensatta källarnedgångarna en träfärgning, som kan utgöra resten av ett trägolv. På samma nivå och inne i själva hörnet stod ett helt oskadat trefotskärl med piphandtag.

Hittills har sålunda endast den västra källaren grävts ut. I dess sydvästra del påträffades rester efter en tidigare bebyggelse i form av raseringslager bestående av bränd lera och träkol. Lagret begränsades i öster av en grundmur av lera och större stenar, vilken var be-

varad till en längd av drygt 4 meter. Vid grundstenarna till den nuvarande byggnaden — liksom vid en av källarens pelare — var raseringslagret bortgrävt och ersatt av fyllningen till den nuvarande grunden. Detta innebär att lagret är äldre än den nuvarande källaren. För detta talar också de fåtaliga keramikfynden: stengods av Siegburgstyp.

Mitt i den västra källaren frilades ett vattenledningsrör, vilket gick i riktning norr-söder, d. v. s. vinkelrätt mot husets långsidor. Röret var gjort av två furustockar, vilka skarvats ihop med en inre järnskoning. Den ena av stockarna hade en bevarad längd av 5,54 meter och en yttre diameter av upp till 0,26 meter. Vid källarens södra vägg hade grundstenarna brutits bort och sedan satts på plats med lera vid anläggningen av vattenledningen, vilken alltså är av senare datum än själva byggnaden. Något vattenledningssystem är ju f. ö. inte känt i Malmö före ca 1580, då den s. k. vattenkonsten vid Stor-

torget anlades. På Johan Hesselgrens karta över Malmö från 1713 finns en vattenledning angiven vid Carnegiehuset. Den nu frilagda ledningen bör alltså ha anlagts någon gång mellan dessa båda årtal.

Vid uppmätningen av källarens väggar upptäcktes en igensatt större öppning, som förmodligen tjänat som uppgång från det västra källarrummet till gården, samt fyra stycken igenmurade fönstergluggar. De senare var symmetriskt placerade mitt emot varandra, d. v. s. två stycken på gatusidan och två mitt emot dessa på gårdssidan. Det fönsterpar, som ligger i den östra delen av källaren, befinner sig mitt för den möjligen sekundära mellanväggen. Även denna visade spår av ifyllningar i de murpartier, som direkt ansluter till fönstret, vilka alltså varit i bruk, även sedan mellanväggen murats upp. Alla fyra gluggarna har varit avtrappade upp mot gårds- resp. gatunivån.

D. W.

Trefotskärl med piphandtag från Carnegiehuset i Malmö.

I december månad 1971 meddelade personer bosatta i Stamnared till Varbergs museum att man sedan gammalt kände till en av torv dold väg i Nycklamossen. Vid undersökning på platsen återfanns på ett djup av ca 30 cm rester av ungefär två meter långa ekstockar lagda in till varandra i rät vinkel mot färdriktningen, s. k. kavlar. Vetskapen om vägen har levt i folktraditionen och sägner, upptecknade på 1900-talet, förknippar den med slaget på Kjöleryd 1611. I samband med torvtäkt i mossen har befolkningen heller inte undgått att stöta på stockarna och man kan därför anta, att den idag är något skadad i norra delen, möjligen helt borta.

För att nå klarhet i vägens ålder och funktion, har i Halmstads lantmäterikonator samt i Varbergs museum arkiv (VMA) tillgängliga kartor över Halland undersökts, men utan säkert resultat. För att utröna det eventuella militära sambandet tillskrevs även Kungliga Krigsarkivet, varifrån meddelades, att på en karta, som troligen daterade sig från 1600-talets senare del hade ut-

märkts en vagnväg över Nycklamossen. Med reservation för den geografiska riktigheten i kartan i övrigt, kan sägas att Nycklamossens väst-östliga sträckning överensstämmer med dagens utseende. På kartan löper vägen i nordsydlig riktning, vilket också torde stämma i verkligheten.

En förklaring till vägens användning finner man i 1729 års "landsbeskrivning": "Ingen landswäg löper igenom denna socken utan allenast prästewägen ifrån Hwalinge till kyrkian och sedan redwäg till Nösslinge och Skällinge."

"Landsbeskrivningen" är den enda kända källa som vet berätta om vägen.

I yngre litteratur saknas uppgifter om förbindelser över mossen. Jacob Richardson sammanfattar Stamnared i en mening: "Stamnared Sockn annexe till Hwalinge, har kyrkian af Sten: widare är här wid icke at märkia." S. P. Bexell är något mera utförlig i sin beskrivning och nämner Nycklamossen för sin torvrikingdom. Men även hos honom saknas uppgifter om några vägar.

Vägen kan med säkerhet dateras till 1600-talets senare del och har även varit i bruk under 1700-talets förra hälft. Den har tjänat som förbindelse mellan Stamnareds och Valinge socknar.

P. S.

Medel har ställts till förfogande genom AMS för att ruinerna efter riddaren Eske Billes på 1540-talet uppförda borg Månstorp, Oxie hd, skall kunna få en välbehövlig översyn. Arbetet med rensning och förstärkning av de vitt-rade murarna påbörjades sent på hösten 1972. Foto E. Gustafsson.

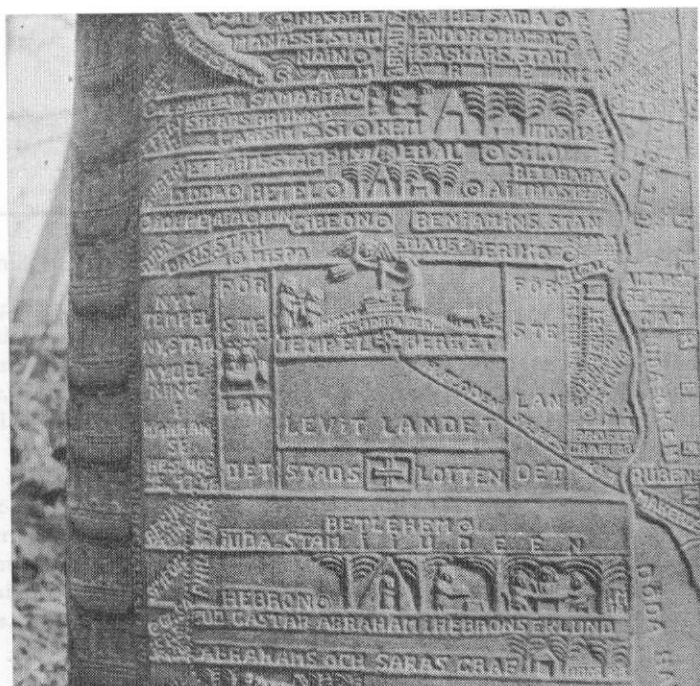

Inom kv. G:a Rådstugan i Landskrona skall ett nytt polishus uppföras. Delar av den fina 1700-talsbebyggelsen kommer dock att få stå kvar med restaurerade fasader men invändigt omändrade till moderna kontorslokaler. Foto E. Gustafsson.

Den märkliga men nu helt igenvuxna stenträdgården i Hallsberg, Lövestads socken i Skåne, skall röjas och iordningställas med hjälp av AMS. Färs härads fornminnes- och hembygdsförening är sedan 1970 ägare till trädgården, som skapades av åbon Nils Nilsson på 1880- och 90-talen. T. v. Lots hustru, symboliserande vår tids snaror och fåfänglighet. Nedan detalj av en sten med en bildberättelse om Israels barns vandring från Egypten till det förlovade landet.

Foto E. Gustafsson 1972.

ALE utkommer med 3 häften årligen. Brev och manus till redaktionen adresseras till antikvarie C. Bunte, Winstrupsgatan 10, 222 22 Lund, tel 046/12 66 09.

Medlem erhåller tidskriften kostnadsfritt. Årsavgiften 15: — kan insättas på De skånska landskapens historiska och arkeologiska förenings postgirokonto Lund nr 24 68 31-2, c/o kamrer Allan Persson, Karhögstorg 4 A, 223 55 Lund.

ÄLDRE HÄFTEN

av "Samlingar till Skånes historia", "Skånska Samlingar" och "Historisk tidskrift för Skåneland" samt andra av föreningen utgivna skrifter kan erhållas genom hänvändelse till föreningens sekreterare, antikvarie Nils Nilsson, Kulturen, 223 50 Lund.

EFTERTRYCK, helt eller delvis medgives endast efter redaktionens särskilda tillstånd.

Föreningens styrelse

Bitr. professor Erik Cinthio, Lund, ordf., intendent Bengt Bengtsson, Lund, v. ordf., antikvarie Nils Nilsson, Lund, sekr., kamrer Allan Persson, Lund, skattmästare samt professor Nils-Arvid Bringéus, Lund, antikvarie Carin Bunte, Lund, professor Bertil Ejder, Lund, landsantikvarie Evald Gustafsson, Lund, museiintendent Lars-Göran Kindström, Helsingborg, professor Sven Kjällerström, Lund, docent Gösta Lindeberg, Lund, stationsmästare Sven Nöjd, Örkelljunga, professor Birgitta Odén-Dunér, Lund, museichef Bengt-Arne Person, Varberg, disponent Birger Persson, Ystad, professor Jerker Rosén, Lund, landsantikvarie Egon Thun, Kristianstad, greve Hans Wachmeister, Johannishus, kyrkoherde Gunnar Wallin, Skurup, intendent Gustaf Åberg, Simrishamn. Hedersledamot: professor Jörgen Weibull, Århus.

CWK GLEERUP BOKFÖRLAG
LUND